

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА  
Кафедра міжнародних відносин



“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший Проректор  
(Майя НІКОЛАСВА)

\_\_\_\_\_ 1 \_\_\_\_\_ вересня \_\_\_\_\_ 2025 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**«Політика ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону»**

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

Галузь знань: С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини

Спеціальність: С3 Міжнародні відносини

Освітньо-професійна програма: Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Робоча програма навчальної дисципліни «Політика ЄС щодо Середземноморського регіону».—  
Одеса: ОНУ, 2025. 17 с.

Розробники: **Максименко Ірина Володимирівна, к. політ. н., доцент**

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри міжнародних відносин  
Протокол № 1 від. "29" серпня 2025 р.  
Завідувач кафедри \_\_\_\_\_ (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

Погоджено із гарантом ОПП Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії  
\_\_\_\_\_ (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету міжнародних відносин,  
політології та соціології  
Протокол № 1 від. "29" серпня 2025 р.  
Голова НМК \_\_\_\_\_ (Олег ХОРОШИЛОВ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин  
Протокол № \_\_\_\_\_ від. "\_\_\_\_\_" \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.  
Завідувач кафедри \_\_\_\_\_ (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин  
Протокол № \_\_\_\_\_ від. "\_\_\_\_\_" \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.  
Завідувач кафедри \_\_\_\_\_ (Ольга БРУСИЛОВСЬКА)

## 1. Опис навчальної дисципліни

| Найменування показників                                                          | Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти                                                                                                                                                | Характеристика навчальної дисципліни         |                       |
|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-----------------------|
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | денна форма навчання                         | заочна форма навчання |
| Загальна кількість:<br>кредитів –4<br><br>годин –120<br><br>змістових модулів –3 | Галузь знань<br><u>С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини</u><br><br>Спеціальність<br><u>С3 Міжнародні відносини</u><br><br>Рівень вищої освіти:<br><i>Другий (магістерський)</i> | Обов'язкова / Дисципліна вільного вибору     |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Обов'язкова</b>                           |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Рік підготовки:</b>                       |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | 1-й                                          | -й                    |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Семестр</b>                               |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | 1-й                                          | -й                    |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Лекції</b>                                |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | 14 год.                                      | год.                  |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Практичні, семінарські</b>                |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | 26 год.                                      | год.                  |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Лабораторні</b>                           |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | год.                                         | год.                  |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | <b>Самостійна робота</b>                     |                       |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | 80 год.                                      | год.                  |
|                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                | Форма підсумкового контролю:<br><i>іспит</i> |                       |

## **2. Мета та завдання навчальної дисципліни**

**Метою** є вивчення основних етапів становлення, інституційних засад та особливостей політики Європейського Союзу в Чорноморсько-Середземноморському регіоні (ЧСР).

**Завдання** курсу полягають у вивченні студентами: теоретико-методологічних засад дослідження політики ЄС щодо чорноморсько-Середземноморського регіону; періодизації та характеристики основних етапів розвитку європейської стратегії щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону; нормативно-правових та інституційних засад реалізації політики ЄС в ЧСР на різних етапах; вивчення багатосторонніх інституційних домовленостей та ініціатив, включаючи такі, що є загальними для Чорноморського та Середземноморського регіонів, зокрема Європейська політика сусідства, так і такі, що орієнтовані виключно на регіональні потреби: Барселонський процес і Євро-Середземноморське партнерство, Євро-Середземноморський союз для Середземноморського регіону, а також Чорноморської синергії, Стратегії ЄС для Чорного моря; особливостей підходів ЄС до врегулювання криз та конфліктів в ЧСР; впливу внутрішніх – європейських – та зовнішніх чинників, серед яких регіональні актори та організації, з фокусом на ролі таких акторів, як США, Китай, Росія.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

ЗК06. Здатність працювати в міжнародному контексті.

СК04. Здатність аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні та суспільні відносини, політичні та суспільні системи.

СК05. Здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК09. Здатність виявляти та аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів, та місця в них України.

СК10. Здатність до самонавчання, підтримки належного рівня знань, готовність до опанування знань нового рівня, підвищення своєї фаховості та рівня кваліфікації.

СК11. Здатність здійснювати аналітичні дослідження в сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій з урахуванням особливостей розвитку Чорноморсько-Середземноморського регіону

**Очікувані результати навчання.** У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

РН01. Знати та розуміти природу, джерел та напрямів еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики.

РН04. Аналізувати та оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав.

РН06. Визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин та глобального розвитку.

РН07. Оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем.

РН15. Здійснювати аналітичні дослідження в сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій з урахуванням особливостей розвитку Чорноморсько-Середземноморського регіону.

### **3. Зміст навчальної дисципліни**

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО ЧОРНОМОРСЬКО-СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ РЕГІОНУ**

### **Тема 1. Вступ до курсу: теоретичні засади політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону**

Базові теорії інтеграції та коротка історія розширення Європейського Союзу: основні ідеї, обґрунтування та наслідки. Різні фази розширення. Дилема поглиблення проти розширення. Теорії інституціоналізму, регіоналізму та конструктивізму як засади політики ЄС в Чорноморсько-Середземноморському регіоні.

### **Тема 2. Концептуально-інституційні засади політики ЄС: аналіз основних документів**

Південний вимір розширення ЄС та його значення для середземноморського вектору політики ЄС. Від «Глобальної середземноморської політики» та Євро-Арабського діалогу до «Оновленої середземноморської політики» - перші ініціативи Європейських Співтовариств з формування політики та діалогу з Середземноморським регіоном у XX ст.. Чорноморський напрямок політики ЄС: причини, чинники та особливості. Угоди про асоціацію, торгівельні та митні угоди, Угоди про партнерство та співробітництво як основні інструменти інституційної взаємодії. Впровадження ініціатив регіонального співробітництва в ЧСР.

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ ВИМІР ПОЛІТИКИ ЄС: ВІД БАРСЕЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ ДО СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ**

### **Тема 3. Барселонський процес: причини, сутність та результати**

Середземноморський регіон як геополітичне поняття: історична ретроспектива та сучасність. Євро-Середземноморське партнерство. Конференція в Барселоні. Три основні виміри Барселонського процесу. Угоди про Євро-середземноморську асоціацію. Регіональні програми ЄС у Середземномор'ї. Спільна стратегія ЄС щодо Середземномор'я.

### **Тема 4. Європейська політика сусідства та країни Середземномор'я**

Європейська політика сусідства та Середземномор'я. Європеїзація без Європи. Від планів дій до євро-середземноморських угод про асоціацію. Проблеми та досягнення ЄПС у Середземномор'ї.

### **Тема 5. Союз для Середземномор'я як нова основа взаємодії**

Французька ініціатива для Середземномор'я. Від стратегій до проєктів. «Барселонський процес: Союз для Середземномор'я» та наслідки для політики ЄС у Середземномор'ї. Основні принципи та завдання Союзу для Середземномор'я. Інституційна структура Союзу для Середземномор'я.

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАПРЯМОК ПОЛІТИКИ ЄС**

### **Тема 6. Формування чорноморського виміру політики ЄС**

Інституалізація співробітництва ЄС з державами, що здобули незалежність і суверенність після 1991 р.. Обговорення та перші проєкти регіональної взаємодії ЄС та Чорноморського регіону. Європейська політика сусідства та країни Чорноморського регіону. Чинники трансформації підходів ЄС до Чорноморського регіону.

### Тема 7. Нові ініціативи політики ЄС щодо Чорноморського регіону

«Чорноморська синергія» як перша спроба стратегічного підходу ЄС до регіону. Причини, сутність, особливості імплементації ініціативи Східне партнерство. Проголошення Стратегії щодо Чорного моря та інструменти реалізації політики ЄС в регіоні.

### Тема 8. Виклики, проблеми та перспективи політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону: вплив регіональних та глобальних чинників

Глобальна стратегія ЄС і нові виклики для політики ЄС в ЧСР. Роль регіональних і міжнародних організацій в регіоні та політика ЄС. Політика інших акторів в регіоні (США, Росія та Китай) та їх взаємодія з ЄС в ЧСР. ЄС як медіатор і конфлікт менеджер в регіоні Чорного та Середземноморського морів (кейс стаді).

## 4. Структура навчальної дисципліни

| Назви тем                                                                                                                | Кількість годин |              |   |     |    |              |              |     |     |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------------|---|-----|----|--------------|--------------|-----|-----|----|
|                                                                                                                          | Денна форма     |              |   |     |    | Заочна форма |              |     |     |    |
|                                                                                                                          | Усього          | у тому числі |   |     |    | Усього       | у тому числі |     |     |    |
|                                                                                                                          |                 | Л            | П | лаб | Ср |              | л            | п/с | лаб | ср |
| 1                                                                                                                        | 2               | 3            | 4 | 5   | 6  | 7            | 8            | 9   | 10  | 11 |
| <b>ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО ЧОРНОМОРСЬКО-СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ РЕГІОНУ</b>       |                 |              |   |     |    |              |              |     |     |    |
| Тема 1. Вступ до курсу: теоретичні засади політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону                      | 9               | 1            | - |     | 8  |              |              |     |     |    |
| Тема 2. Концептуально-інституційні засади політики ЄС: аналіз основних документів                                        | 11              | 1            | 2 |     | 8  |              |              |     |     |    |
| Разом за змістовим модулем 1                                                                                             | 20              | 2            | 2 |     | 16 |              |              |     |     |    |
| <b>ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ ВИМІР ПОЛІТИКИ ЄС: ВІД БАРСЕЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ ДО СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ</b> |                 |              |   |     |    |              |              |     |     |    |
| Тема 3. Барселонський процес: причини, сутність та результати                                                            | 13              | 1            | 4 |     | 8  |              |              |     |     |    |
| Тема 4. Європейська політика сусідства та країни Середземномор'я                                                         | 11              | 1            | 2 |     | 8  |              |              |     |     |    |
| Тема 5. Союз для Середземномор'я як нова основа взаємодії                                                                | 14              | 2            | 4 |     | 8  |              |              |     |     |    |

|                                                                                                                                               |            |           |           |  |           |  |  |  |  |  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|-----------|-----------|--|-----------|--|--|--|--|--|
| Разом за змістовим модулем 2                                                                                                                  | 38         | 4         | 10        |  | 24        |  |  |  |  |  |
| <b>ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3. ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАПРЯМОК ПОЛІТИКИ ЄС</b>                                                                                |            |           |           |  |           |  |  |  |  |  |
| Тема 6. Формування чорноморського виміру політики ЄС                                                                                          | 16         | 2         | 4         |  | 10        |  |  |  |  |  |
| Тема 7. Нові ініціативи політики ЄС щодо Чорноморського регіону                                                                               | 12         | 2         | 2         |  | 8         |  |  |  |  |  |
| Тема 8. Виклики, проблеми та перспективи політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону: вплив регіональних та глобальних чинників | 34         | 4         | 8         |  | 22        |  |  |  |  |  |
| Разом за змістовим модулем 3                                                                                                                  | 62         | 8         | 14        |  | 40        |  |  |  |  |  |
| <b>Усього годин</b>                                                                                                                           | <b>120</b> | <b>14</b> | <b>26</b> |  | <b>80</b> |  |  |  |  |  |

## 5. Теми семінарських занять

*Семінарські заняття не передбачені.*

## 6. Теми практичних занять

| № з/п | Назва теми                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Кількість годин |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 1     | Тема 1. Концептуально-інституційні засади політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону<br>Питання для обговорення<br>1. Розширення ЄС у XX та XXI ст.: спільне та відмінне.<br>2. Середземноморський регіон як геополітичне поняття.<br>3. Інтереси та пріоритети взаємодії ЄС з країнами Чорноморського регіону.<br>4. Інструменти регіональної політики ЄС в ЧСР. | 2               |
| 2     | Тема 2. Барселонський процес та Євро-середземноморське партнерство<br>Питання для обговорення<br>1. Передумови проголошення Барселонського процесу.<br>2. Основні виміри Барселонського процесу.<br>3. Спільна стратегія ЄС щодо Середземномор'я: мета, завдання та значення.<br>4. Виклики та проблеми реалізації політики ЄС в регіоні.                                        | 4               |
| 3     | Тема 3. Європейська політика сусідства та країни Середземномор'я                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 2               |

|              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |           |
|--------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
|              | <p>Питання для обговорення</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Місце Середземномор'я в ЄПС.</li> <li>2. Європеїзація без Європи: причини та сприйняття в країнах регіону.</li> <li>3. Проблеми та досягнення ЄПС у Середземномор'ї.</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |           |
| 4            | <p>Тема 4. Союз для Середземномор'я як нова основа взаємодії</p> <p>Питання для обговорення</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Французька ініціатива для Середземномор'я.</li> <li>2. Сприйняття всередині ЄС та фінальна версія проєкту.</li> <li>3. Основні принципи та завдання Союзу для Середземномор'я.</li> <li>4. Інституційна структура Союзу для Середземномор'я.</li> <li>5. Основні механізми співпраці ЄС – Союзу для Середземномор'я.</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 4         |
| 5            | <p>Тема 5. Формування чорноморського виміру політики ЄС</p> <p>Питання для обговорення</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Перші кроки ЄС щодо Чорноморського регіону: інтереси та можливості.</li> <li>2. Обговорення та перші проєкти регіональної взаємодії ЄС та Чорноморського регіону.</li> <li>3. Європейська політика сусідства та країни Чорноморського регіону.</li> <li>4. Чинники трансформації підходів ЄС до Чорноморського регіону.</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 4         |
| 6            | <p>Тема 6. Нові ініціативи політики ЄС щодо Чорноморського регіону</p> <p>Питання для обговорення</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. «Чорноморська синергія» як перша спроба стратегічного підходу ЄС до регіону.</li> <li>2. Причини, сутність, особливості імплементації ініціативи Східне партнерство.</li> <li>3. Сприйняття країнами ЧР «Чорноморської синергії».</li> <li>4. Проголошення Стратегії щодо Чорного моря та інструменти реалізації політики ЄС в регіоні.</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 2         |
| 7            | <p>Тема 7. Перспективи Союзу для Середземномор'я та політики ЄС: вплив регіональних та глобальних чинників</p> <p>Питання для обговорення</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Глобальна стратегія ЄС і нові виклики для політики ЄС вЧСР. Основні виклики та перегляд наявних документів щодо регіону.</li> <li>2. Роль міжнародних та регіональних організацій в Чорноморсько-Середземноморському регіоні: спільне та відмінне. Інтереси та інструменти ОБСЄ та НАТО. Спільні проєкти з ЄС в регіоні.</li> <li>3. Політика США, Китаю та Росії в Чорноморсько-Середземноморському регіоні та їхній вплив на позиції ЄС.</li> <li>4. ЄС як медіатор і конфлікт менеджер в регіоні Чорного та Середземноморського морів (кейс стаді: Кіпрський конфлікт, ізраїльсько-палестинський конфлікт, війна в Сирії, Придністровський конфлікт. Російсько-грузинська війна 2008 р., війна Росії проти України).</li> </ol> | 8         |
| <b>Разом</b> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | <b>26</b> |

## 7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

## 8. Самостійна робота

| № з/п | Назва теми/індивідуальних завдань (рефератів)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Кількість годин |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 1     | Тема 1. Вступ до курсу: теоретичні засади політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону[1]<br>1. Базові теорії інтеграції та коротка історія розширення Європейського Союзу: основні ідеї, обґрунтування та наслідки.<br>2. Різні фази розширення.<br>3. Дилема поглиблення проти розширення.<br>4. Теорії регіоналізму та конструктивізму як засади політики ЄС в Чорноморсько-Середземноморському регіоні.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 8               |
| 2     | Тема 2. Концептуально-інституційні засади політики ЄС: аналіз основних документів[1][2][3][4]<br>1. Дилема поглиблення проти розширення: кейс країн Середземномор'я.<br>2. Інтеграція Іспанії, Греції та Португалії до Європейських співтовариств.<br>3. Інтеграція Мальти та Кіпру до ЄС: причини та наслідки.<br>4. Від «Глобальної середземноморської політики» та Євро-Арабського діалогу до «Оновленої середземноморської політики» - перші ініціативи Європейських співтовариств з формування політики та діалогу з Середземноморським регіоном у ХХ ст..<br>5. Чорноморський напрямок політики ЄС: причини, чинники та особливості.<br>6. Угоди про асоціацію, торгівельні та митні угоди, Угоди про партнерство та співробітництво як основні інструменти інституційної взаємодії.<br>7. Впровадження ініціатив регіонального співробітництва в ЧСР.<br>8. Особливості взаємовідносин ЄС та Туреччини. | 8               |
| 3     | Тема 3. Барселонський процес: причини, сутність та результати[1][2][3]<br>1. Середземноморський регіон як геополітичне поняття: історична ретроспектива та сучасність.<br>2. Передумови проголошення Барселонського процесу.<br>3. Його сутність, мета та основні завдання.<br>4. Регіональні програми ЄС у Середземномор'ї.<br>5. Спільна стратегія ЄС щодо Середземномор'я: мета, цілі та особливості реалізації.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 8               |
| 4     | Тема 4. Європейська політика сусідства та країни Середземномор'я[1][2][3]<br>1. ЄПС та Європеїзація без Європи.<br>2. Реакція країн Середземномор'я на ЄПС<br>3. Чинники обмеженості ЄПС у Середземномор'ї.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 8               |
| 5     | Тема 5. Союз для Середземномор'я як нова основа взаємодії[1][2][3][4]<br>1. Ідеї та підходи до перегляду політики ЄС щодо Середземномор'я.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 8               |

|   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |    |
|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
|   | <ul style="list-style-type: none"> <li>2. Переваги французького проекту Союзу для Середземномор'я.</li> <li>3. Безпекові аспекти політики ЄС в Середземноморському регіоні.</li> <li>4. Енергетичний вимір політики ЄС в Середземномор'ї.</li> <li>5. Вплив Арабської весни на середземноморську політику ЄС.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |    |
| 6 | <p>Тема 6. Формування чорноморського виміру політики ЄС[1][2][3]</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Угоди про асоціацію з Румунією та Болгарією.</li> <li>2. Угоди про партнерство та співробітництво з колишніми радянськими республіками.</li> <li>3. Обговорення та перші проекти регіональної взаємодії ЄС та Чорноморського регіону.</li> <li>4. Європейська політика сусідства та країни Чорноморського регіону.</li> <li>5. Чинники трансформації підходів ЄС до Чорноморського регіону.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 10 |
| 7 | <p>Тема 7. Нові ініціативи політики ЄС щодо Чорноморського регіону[1][2][3]</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>1. «Чорноморська синергія» як перша спроба стратегічного підходу ЄС до регіону.</li> <li>2. Причини, сутність, особливості імплементації ініціативи Східне партнерство.</li> <li>3. Проголошення Стратегії щодо Чорного моря та інструменти реалізації політики ЄС в регіоні.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 8  |
| 8 | <p>Тема 8. Виклики, проблеми та перспективи політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону: вплив регіональних та глобальних чинників[1][2][3][4]</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>1. Нові виклики для партнерства ЄС і країн ЧСР.</li> <li>2. Роль міжнародних та регіональних організацій в Чорноморсько-Середземноморському регіоні та ЄС.</li> <li>3. Роль США в ЧСР.</li> <li>4. Інтереси Китаю в ЧСР та ЄС.</li> <li>5. Російський чинник в ЧСР та політика ЄС.</li> <li>6. Особливості політики Туреччини в ЧСР та інтереси ЄС.</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 22 |
|   | <p>До самостійної роботи відноситься (на вибір викладача):</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>[1] – опрацювання лекційного та додаткового матеріалу;</li> <li>[2] – підготовка до дискусії, дебатів, обговорення проблемних ситуацій,</li> <li>[3] – написання есе;</li> <li>[4] – підготовка і презентація індивідуального навчально-дослідного завдання.</li> </ul> <p>Тема ІНДЗ обирається здобувачем з вищевказаного переліку на початку семестру та надсилається викладачу за місяць дати презентації.</p> <p>Обсяг есе: 7-10 сторінок.</p> <p>Характеристика змісту: за змістом навчальної дисципліни.</p> <p>Вимоги до виконання та оцінювання: основна мета роботи – глибоке вивчення важливих теоретичних та прикладних питань дисципліни за допомогою підготовки індивідуального навчально-дослідного завдання (реферату-дослідження). Вельми важливим є формування таких умінь та навичок студента: самостійно формулювати проблему, визначати мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження; здійснювати пошук і відбір різноманітної інформації; обробляти та аналізувати інформацію; логічно і послідовно викладати результати аналізу, робити аргументовані висновки; правильно формувати науково-довідковий матеріал; публічно захищати виконану роботу. Робота має бути написана студентом на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати</p> |    |

| <p>для унаочнення і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію. Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати. Мінімальний обсяг використаних джерел – 10, при цьому матеріали, вилучені з Інтернету, можуть складати не більше третини номерів у списку джерел; більшість джерел повинні складати оприлюднені документи, статті та монографії. Для оформлення виносів у тексті прикінцевого «Списку посилань» використовується стиль APA.</p> <p>Критерієм оцінювання самостійної роботи є повнота викладу та змістова наповнюваність матеріалу, поданого в презентації та самостійність і творчий підхід у написанні есе та виконанні індивідуального навчально-дослідного завдання.</p> |                                                      |                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|-----------------|
| <b>Разом</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                      | <b>80</b>       |
| <p>В якості самостійної роботи здобувач може пройти професійні курси/тренінги, професійне стажування, онлайн-курси, громадянську освіту, отримати відповідний сертифікат на освітніх платформах, що може бути зараховано як періодичний, поточний та фрагмент підсумкового контролю. Пропонуються до розгляду такі курси, які можуть бути визнані як періодичний, поточний контроль та/або бонусні бали (за бажанням здобувача):</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                      |                 |
| Назва освітньої платформи, назва онлайн курсу, короткий опис, посилання <sup>1</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Компетентності та результати навчання, що формуються | Кількість годин |
| <p>Prometheus,</p> <p><b>Європейська зовнішня політика: просто про складне</b>(цей курс сприятиме кращому розумінню зовнішньої політики ЄС, процесам процесом розробки політики та прийняття рішень; а також висвітлить інтереси ключових гравців в контексті поточних викликів та загроз ЄС як глобальному актору. Отриманні знання допоможуть аналізувати та оцінювати процеси формування зовнішньої політики ЄС, пояснювати особливості співробітництва ЄС з іншими міжнародними організаціями, досліджувати вплив ЄС на країни-кандидати, країни політики сусідства та Європу в цілому).<a href="https://prometheus.org.ua/prometheus-free/european-foreign-policy/">https://prometheus.org.ua/prometheus-free/european-foreign-policy/</a></p>                                                                          | <p>ІК; РН1; РН4; РН6; РН7; РН15</p>                  | <p>60</p>       |

## 9. Методи навчання

**Словесні:** лекції (проблемні, лекції з аналізом конкретних ситуацій та ін.), розповідь, пояснення, дискусія, обговорення проблемних ситуацій.

**Наочні:** у тому числі мультимедійні презентації, демонстрація, презентація результатів власних досліджень.

<sup>1</sup>Здобувач може самостійно обрати ресурси, які будуть відповідати навчальній дисципліні. Для зарахування в якості періодичного, поточного або фрагмента підсумкового контролю здобувач має подати документ, що підтверджує неформальну освіту, програму, зробити опис компетентностей та результатів навчання, сформованих під час неформальної освіти. Викладач залишає за собою право перевірити сформованість перелічених компетентностей та результатів навчання.

*Практичні:* рольові ігри; дебати; виконання індивідуальних завдань (підготовка та публічний захист рефератів).

## 10. Методи контролю

*Методи поточного/періодичного контролю:* усне опитування, оцінювання виконання індивідуальних завдань (рефератів), захист результатів індивідуальних завдань (рефератів).

*Підсумковий контроль.* Іспит (в письмовій та усній формі).

## ЗАГАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

| Оцінка за національною шкалою | Теоретична підготовка                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Практична підготовка                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Здобувач освіти               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Відмінно                      | у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями | глибоко та всебічно розкриває сутність практичних/ розрахункових завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі |
| Добре                         | достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | правильно вирішив більшість розрахункових /тестових завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

|                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                            | не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| Задовільно                                                 | володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків | може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину розрахункових/тестових завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків |
| Незадовільно з можливістю повторного складання             | володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки                                      | недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички                                                                                                    |
| Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни | не володіє навчальним матеріалом                                                                                                                                                                                                                                                                                         | виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача                                                                                                                                                                                                                                               |

## 11. Питання для підсумкового контролю

1. Теоретичні засади політики ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону.
2. Розширення ЄС: основні ідеї, обґрунтування, етапи та наслідки.
3. Південний вимір розширення ЄС та його значення для середземноморського вектору політики ЄС.
4. Середземноморський регіон як геополітичне поняття.
5. Перші ініціативи Європейських Співтовариств з формування політики та діалогу з Середземноморським регіоном у XX ст..

6. Політичний, безпековий та економічний аспекти співпраці Європейського Союзу з країнами Середземномор'я наприкінці XX – початку XXI ст..
7. Інституційно-правові засади відносин ЄС із країнами Середземномор'я.
8. Перші угоди про асоціацію між ЄС та країнами Середземномор'я: причини та значення.
9. Передумови проголошення Барселонського процесу.
10. Сутність, мета та основні завдання Барселонського процесу.
11. Регіональні програми ЄС у Середземномор'ї у 1990-х – початку 2000-х років.
12. Середземноморська політика ЄС та ЄПС.
13. Спільна стратегія ЄС щодо Середземномор'я: мета, завдання та значення.
14. Ідеї та підходи до перегляду політики ЄС щодо Середземномор'я.
15. Переваги французького проекту Союзу для Середземномор'я.
16. Безпекові аспекти політики ЄС в Середземноморському регіоні.
17. Вплив Арабської весни на середземноморську політику ЄС.
18. Енергетичний вимір політики ЄС в Середземномор'ї.
19. Інституційно-правова основа Союзу для Середземномор'я.
20. Чорноморський напрямок політики ЄС: причини, чинники та особливості.
21. Інституалізація співробітництва ЄС з державами, що здобули незалежність і суверенність після 1991 р..
22. Впровадження ініціатив регіонального співробітництва в ЧСР.
23. Європейська політика сусідства та країни Чорноморського регіону.
24. Чинники трансформації підходів ЄС до Чорноморського регіону.
25. «Чорноморська синергія»: мета, завдання, значення для ЄС та Чорноморського регіону.
26. Східне партнерство та його місце в чорноморській політиці ЄС.
27. Проголошення Стратегії щодо Чорного моря та інструменти реалізації політики ЄС в регіоні.
28. Глобальна стратегія ЄС і нові виклики для партнерства ЄС і Чорноморсько-Середземноморському регіоні.
29. Роль регіональних і міжнародних організацій в регіоні та політика ЄС.
30. ОБСЄ та ЄС в Чорноморсько-Середземноморському регіоні: основні завдання, спільні інтереси та проблеми взаємодії.
31. Роль НАТО в регіоні Чорного та Середземного морів та стратегія ЄС.
32. Інтереси Китаю в Чорноморсько-Середземноморському регіоні та ЄС.
33. Російський чинник в Чорноморсько-Середземноморському регіоні та політика ЄС.
34. Особливості політики Туреччини в ЧСР та інтереси ЄС.
35. ЄС як медіатор і конфлікт менеджер в регіоні Чорного та Середземноморського морів (кейс стаді).
36. Перспективи політики ЄС в Чорноморсько-Середземноморському регіоні.

## 12. Розподіл балів, які отримують студенти

| Поточний/періодичний контроль |                       |                       | Індивідуальне<br>самостійне<br>завдання <sup>2</sup> /<br>Професійний<br>курс, тренінг,<br>професійне<br>стажування,<br>онлайн-курс,<br>громадянська | Підсумко<br>вий<br>контроль<br>(іспит) | Сума<br>балів |
|-------------------------------|-----------------------|-----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|---------------|
| Змістовий<br>модуль 1         | Змістовий модуль<br>2 | Змістовий<br>модуль 3 |                                                                                                                                                      |                                        |               |

<sup>2</sup>Здобувач обирає виконання індивідуального самостійного завдання **або** проходження професійного курсу/тренінгу, професійного стажування, онлайн-курсу, громадянської освіти.

|    |    |    |    |    |    |    |    |                              |    |     |
|----|----|----|----|----|----|----|----|------------------------------|----|-----|
|    |    |    |    |    |    |    |    | освіта (2 ЄКТС,<br>60 годин) |    |     |
| T1 | T2 | T3 | T4 | T5 | T6 | T7 | T8 |                              |    |     |
| 5  | 5  | 5  | 5  | 5  | 5  | 5  | 5  | 30                           | 30 | 100 |

### Шкала оцінювання: національна та ECTS

| Сума балів за всі види навчальної діяльності | ОцінкаECTS | Оцінка за національною шкалою                              |                                                             |
|----------------------------------------------|------------|------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
|                                              |            | для екзамену,курсового проекту (роботи), практики          | для заліку                                                  |
| 90 – 100                                     | <b>A</b>   | відмінно                                                   | зараховано                                                  |
| 85-89                                        | <b>B</b>   | добре                                                      |                                                             |
| 75-84                                        | <b>C</b>   |                                                            |                                                             |
| 70-74                                        | <b>D</b>   | задовільно                                                 |                                                             |
| 60-69                                        | <b>E</b>   |                                                            |                                                             |
| 35-59                                        | <b>FX</b>  | незадовільно з можливістю повторного складання             | не зараховано з<br>можливістю повторного складання          |
| 0-34                                         | <b>F</b>   | незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни | не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни |

### 13. Навчально-методичне забезпечення

1. Силабус курсу «Політика ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону». Одеса: ОНУ. 2024. 4 с.
2. Класрум навчальної дисципліни «Політика ЄС щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону».

### 14. Рекомендована література

#### Основна

1. Європейський Союз у міжнародних відносинах: навч. посіб. / ред. В. В. Копійка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2021. 560 с.
2. Максименко І. Європейський Союз та врегулювання конфліктів: досвід та уроки для України. *Міжнародні відносини*. Серія "Політичні науки". 2016. № 11. [http://journals.iir.edu.ua/index.php/pol\\_n/article/view/2905](http://journals.iir.edu.ua/index.php/pol_n/article/view/2905)
3. Максименко І. Врегулювання криз та конфліктів як інструмент безпекового співробітництва України та ЄС. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія та політичні науки*. 2018. Т. 23, №2(31). [https://doi.org/10.18524/2304-1439.2018.2\(31\).144310](https://doi.org/10.18524/2304-1439.2018.2(31).144310)
4. Чорноморський регіон у світовій політиці: актори, чинники, сценарії майбутнього : монографія / За заг. ред. О.І. Брусилівської, В.А. Дубовика, І.М. Коваля. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2020. 176 с.
5. Cassar V., Ragonesi I. NATO and the EU: Fragmented Security Actors in the Mediterranean. In Brusylovskaya, O., Erdogan, S. & Irrera, D. (eds.). *Multinational Regionalism in the Mediterranean: Actors and Challenges*. Odessa: Astroprint, 2024. P. 118-141.
6. Dimitriadis A. The EU-Southern Neighbourhood Relationship in Transition: From 'Closed' to Semi-Open Borders in the Mediterranean? *IEMed Mediterranean Yearbook 2022*. P. 115-120.

7. Lannon E. The Externalization of EU Policies in the Renewed Partnership with the Southern Neighbourhood: The Potential Impact of the New Mediterranean Agenda. *IEMed Mediterranean Yearbook 2021*. P. 17-23.
8. Florensa S. The Big Powers, the Mediterranean and the Impact of the War in Ukraine (US, EU, Russia, China). *IEMed Mediterranean Yearbook 2022*. P. 17-31.
9. Gillespie R. Routledge Handbook of Mediterranean Politics. 2019. 432 p.
10. Maksymenko I. Regional Approaches to Strengthening the Eastern Flank of NATO: Case of Poland and Romania. *Arms Control and Europe. New Challenges and Prospects for Strategic Stability*. / Ed. by Sinovets, P. & Alberque W. Springer, 2022. DOI: 10.1007/978-3-031-03891-4\_15
11. Maksymenko I. Relations between Ukraine and Romania: the impact of the EU and Russia's policy. *Historical Yearbook 2021*. Vol 18, Number XVIII. P. 123-137.
12. Maksymenko I. Russia's Policy Towards the Mediterranean Region. In Brusylovskaya, O., Erdogan, S. & Irrera, D. (eds.). *Multinational Regionalism in the Mediterranean: Actors and Challenges*. Odesa: Astroprint, 2024. P. 159-174.
13. Noferini A. The Mediterranean Region and the New International Context. Current trends and future challenges. *IEMed Papers*. 2025. April 23. <https://www.iemed.org/publication/the-mediterranean-region-and-the-new-international-context-current-trends-and-future-challenges/>
14. O'Rourke J. What Does the EU's Future Eastward Enlargement Mean for its Relations with Mediterranean Countries? *IEMed Mediterranean Yearbook 2024*. P. 49-53.
15. Prospects of development in EU politics: global and regional dimensions: monograph / ed. O. I. Brusylovskaya, I. M. Koval. Odesa: ONU, 2019. 188 c.
16. Sinovets P., Maksymenko I. & Skrypnyk M. The Russian roulette: the Kremlin's escalation strategy in the Baltic Sea to the Black Sea. *Lithuanian Annual Strategic Review*. 2021. V. 19, Is. 1. P. 5-26.
17. Zakharchenko A. United States Policy in the Southern and Eastern Mediterranean. In Brusylovskaya, O., Erdogan, S. & Irrera, D. (eds.). *Multinational Regionalism in the Mediterranean: Actors and Challenges*. Odesa: Astroprint, 2024. P. 142-158.

#### Додаткова

1. Стратегічна культура та зовнішня політика України / Підзаг. ред. І. М. Ковалюк, О. І. Брусиловської, В. А. Дубовика. Оdesa: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2017. 264 с.
2. Стратегічні пріоритети політики України в Чорноморському регіоні: аналітична доповідь, матер. кругл. столу / М.О. Ворончук, А.М. Захарченко, І.В. Максименко та ін.; за ред. А.О. Филипенка; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. – Одеса: Фенікс, 2013. 64 с.
3. Balfour R., Schmid D. Union for the Mediterranean, disunity for the EU? *European Policy Centre Policy Brief*. 2008. February. 4 p.
4. Fulvio A. Mediterranean Security Revisited. *Democracy and Security*. 2013. Vol. 9, № 1-2. P. 120-136.
5. Ferreira Nunes I. Civilian, Normative, and Ethical Power Europe: Role Claims and EU Discourses. *European Foreign Affairs Review*. 2011. № 16. P. 1-20.
6. Gaiser L., Hribar D. Euro-Mediterranean Region: Resurgent Geopolitical Importance. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*. 2012. Vol. 5. P. 57-69.
7. Kienzle B. The New Face of EU Security Policies? Analysing the Normative Patterns of EU Non-Proliferation Policies in the Southern Mediterranean. *Mediterranean Politics*. 2014. Vol. 19, № 1. P. 40-58.
8. Pace M. The EU's Interpretation of the 'Arab Uprisings': Understanding the Different Visions about Democratic Change in EU-MENA Relations. *Journal of Common Market Studies*. 2014. Vol. 52, № 5. P. 969-984.
9. Perini P. De. The Changing Scope of Intercultural Dialogue in EU Mediterranean Policy. *Mediterranean Politics*. 2019. Vol. 00(00). P. 1-27.

10. Tocci N., Cassarino J.-P. Rethinking the EU's Mediterranean Policies Post-1/11. *Istituto Affari Internazionali Working Papers*. 2011. №11. March. 29 p.

### **15. Інформаційні ресурси**

1. European Parliament. Southern Neighbourhood [https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/southern-neighbourhood\\_en](https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/southern-neighbourhood_en)
2. European Union External Action <https://www.eeas.europa.eu/en>
3. North Atlantic Treaty Organisation <https://www.nato.int>
4. Organization for Security and Cooperation in Europe <https://www.osce.org>
5. The Organization of the Black Sea Economic Cooperation <https://www.bsec-organization.org>
6. Union for the Mediterranean (UfM) [https://www.eeas.europa.eu/eeas/union-mediterranean-ufm\\_en](https://www.eeas.europa.eu/eeas/union-mediterranean-ufm_en)